

Formulieren

Margreet Onrust
Arie Verhagen
Rob Doeve

Bohn Stafleu Van Loghum
Houten/Zaventem 1993

© 1993 M.G. Onrust, A. Verhagen, R.E. Doeve

ISBN 90 313 1591 5

5 Naamwoordstijl

5.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk hebben we het, in verband met de lijdende vorm, veel gehad over de manier waarop de uitvoerder van een handeling of proces in een tekst wordt opgevoerd (of niet). Maar je kunt ook nog op andere manieren de handelende instantie minder centraal stellen of zelfs achterwege laten, in het bijzonder door abstracte naamwoorden te gebruiken. Vergelijk de volgende paren zinnen eens.

- 1a Je moet dit probleem in een ruimere context zien.
- b Dit probleem vraagt om een beschouwing in een ruimere context.

- 2a We hebben de onderdelen van het mengsel van elkaar gescheiden door de kolf 1 minuut te schudden.
- b Het scheiden van de onderdelen van het mengsel vond plaats door het schudden van de kolf gedurende 1 minuut.

Het verschil tussen de a- en de b-zinnen is dat bepaalde informatie die in het ene geval op een werkwoordelijke manier wordt aangeduid, in het andere geval naamwoordelijk geformuleerd is: *zien* versus *beschouwing*, *hebben gescheiden* versus *Het scheiden van en te schudden* versus *het schudden van* – vandaar dat we de b-zinnen gevallen van naamwoordstijl noemen. In dit hoofdstuk behandelen we de effecten van de naamwoordstijl op de presentatie van de informatie. We gebruiken de term *naamwoordstijl* zelf daarbij neutraal: zoals nu uitvoerig aan bod zal komen, kan deze manier van presenteren in uiteenlopende contexten zowel voor- als nadelen hebben.

Met de verschillende manieren van formuleren in 1 en 2 gaat gepaard dat de a-zinnen minder abstract zijn; die gaan expliciet over mensen, de b-zinnen niet. Nog iets meer toegespitst: in de a-zinnen zijn het de concrete mensen die iets doen of die iets moeten, terwijl in de b-zinnen de abstracte zaken als het ware zelf dingen lijken te doen – maar dan wel vage dingen als *plaats vinden*.

Je kunt een eerste indruk krijgen van de aard van de vervaging die optreedt bij verschuiving van een werkwoordelijke naar een naamwoordelijke manier van zeggen als je een reeks zinnen bekijkt als de volgende:

- 3   We moeten dit probleem breder benaderen.
- 4   We vinden het nodig dit probleem breder te benaderen.
- 5   Het is nodig dit probleem breder te benaderen.
- 6   Dit probleem heeft een bredere benadering.

In 3 is *benaderen* deel van een (werkwoordelijk) gezegde met een persoonsvorm, en op die manier direct verbonden met een concrete handelende instantie. Het is dus volkomen duidelijk wie het probleem ‘moet benaderen’. In 4 en 5 staat *benaderen* in een infinitiefconstructie: *een probleem breder te benaderen*. Doordat in zo’n constructie de tijdsaanduiding en een onderwerp ontbreken, is het aangeduide proces (hier: *benaderen*) niet onmiddellijk verbonden met een handelende instantie; de interpretatie ervan is dan ook afhankelijk van de context, en kan, zoals 5 laat zien, in het onzekere blijven. In 4 is de infinitiefconstructie deel van een omvattende zin waarvan het onderwerp ook de uitvoerder van het benaderen is; in 5 daarentegen, hangt het maar net van de beschikbaarheid van andere gegevens (ruimere context, situatie) af of een lezer hier een specifieke handelende instantie bij denkt of niet. Als de lezer weet voor wie de schrijver iets nodig vindt, weet hij of zij ook wie het probleem moet benaderen. De infinitiefconstructie maakt dus het verband tussen een proces en de uitvoerder ervan een beetje vager, maar laat de lezer in een nauwe of wijde context wel zoeken naar zo’n uitvoerder. Dat laatste blijft geheel achterwege in een volkomen naamwoordelijke formulering als 6: in 5 is het nog duidelijk dat *iemand* iets moet doen; maar in 6 is ook dat niet aan de orde.

Net als de lijdende vorm kan de naamwoordstijl, vanwege het abstracte karakter ervan, stilistische problemen oproepen, terwijl die manier van zeggen je in andere gevallen wel goed uit kan komen. Een voorbeeld van het eerste levert de volgende zin:

- 7   De voorwaarden voor een grotere samenhang van de eerste fase van het W.O. en het H.B.O. zullen worden geschapen door het verduidelijken van de positie van het H.B.O. binnen het hoger onderwijs, door maatregelen tot bevordering van meer toenadering op het gebied van de rechtspositieregeling en de bekostiging en door het – uiteraard binnen nader te stellen richtlijnen en randvoorwaarden – mogelijk maken en stimuleren van onderwijskundige en bestuurlijke samenwerkingsexperimenten.

De naamwoordstijl maakte het voor de schrijver van deze zin kennelijk makkelijk om een heleboel zaken tegelijk aan de orde te stellen, zonder dat hij of zij ergens de personen hoefde te laten optreden die al de genoemde zaken moeten uitvoeren. Je kunt hierbij opmerken dat de lengte van de zin niet echt het hoofdprobleem is, want de zinsbouw is tamelijk eenvoudig: de zin is vooral lang omdat er drie *door*-bepalingen op een rij aan het eind van de zin staan. Als je 7 echt wilt verbeteren, kun je er dus niet mee volstaan de zin op te splitsen, maar moet je hem echt op een meer werkwoordelijke manier herformuleren; we komen hier later nog op terug.

In andere omstandigheden kan de naamwoordstijl wel degelijk adequaat zijn; dat is bij voorbeeld het geval in het volgende fragment:

- 8 De *'herinrichting'* van Polizeiliches Judendurchgangslager Westerbork is een voldongen feit. Het programma voor de officiële onthulling was bedoeld plechtigheid en sereniteit uit te stralen. Het stond echter vanwege prinsesselijke aanwezigheid (Margriet) bol van protocollaire plichtplegingen. De ontvangst van HKH om 13.55 uur precies, een karwei voor de Commissaris van de Koningin in Drenthe; het voorstellen van de notabelen, in volgorde van belangrijkheid; het aanbieden van een handboek aan HKH; het begeleiden naar de zitplaatsen; een welkomstwoord; zang van een kinderkoor; de betreding door HKH als 'eerste' bezoeker van het heringerichte kampterrein; het wandelen over de paden; en tegen het einde het *'zich begeven van de resterende aanwezigen naar de voormalige appelplaats'* voor een secundaire onthulling binnen de primaire onthulling van nog een monument: 102.000 kleine stenen ter herdenking van hen die voorgoed gingen.

De Groene Amsterdammer

Dit stukje loopt over van de abstracte naamwoorden, maar is zeker niet slecht geschreven. De schrijver somt hier onderdelen van een formele procedure op, en kennelijk passen die abstracte naamwoorden daar goed bij.

Waar komen deze effecten van de naamwoordstijl nu precies vandaan? In het vervolg van dit hoofdstuk zullen we een antwoord op die vraag proberen te geven; we zullen daarmee de basis leggen om in specifieke gevallen gemotiveerd te kunnen beslissen of de naamwoordstijl meer of minder geschikt is. In paragraaf 5.2 hebben we het over de gevolgen van de naamwoordstijl op de voorstelling die een zin of tekst van een bepaalde zaak geeft, en over de vraag wanneer je

zo'n voorstelling van zaken goed kunt gebruiken en wanneer je die daarentegen beter kunt vermijden. In 5.3 gaan we vervolgens wat dieper in op bijzondere risico's die je met de naamwoordstijl loopt (bijvoorbeeld een overdaad aan voorzetsels, of het verstoppert van belangrijke informatie in bijvoeglijke bepalingen).

5.2   **Naamwoordstijl in zin en tekst**

5.2.1   *Referenten, predikaten en nominalisering*

Teksten behandelen onderwerpen: allerlei personen en zaken. Die worden aangeduid met naamwoorden (beschrijvend) en voornaamwoorden (verwijzend); de personen of zaken noemen we de 'referenten' van de (voor)naamwoorden. Een zin geeft informatie over zo'n referent; hij vermeldt (o.m.) er iets over: er wordt een relatie gelegd tussen de ene referent en een of meer andere (*Piet heeft zijn aandelen verkocht aan zijn zusters*), of er wordt een eigenschap of toestand van de persoon/zaak vermeld: dat doen de werkwoorden (*Piet droomt*), soms samen met een naamwoordelijk deel van het gezegde (*Piet wordt oud*). Technisch gezegd hebben we hier te maken met zogenaamde predikaten. Een naamwoord *noemt* dus alleen maar een of andere zaak, terwijl het gezegde van de zin informatie geeft die met het noemen van de zaak als zodanig nog niet voorhanden was: een specifieke eigenschap, of een handeling, of een relatie met een of meer andere zaken.

Een tekst-fragment bespreekt in het algemeen verschillende aspecten van een referent, soms ook nog vanuit verschillende invalshoeken. Naamwoorden en voornaamwoorden zorgen ervoor dat verschillende zinnen van een tekst op dezelfde of juist verschillende referenten slaan. Mede daardoor ontstaat er cohesie in een tekst. Referenten en de talige uitdrukkingen daarvoor vormen dus een soort skelet in een tekst: ze zijn de ophangpunten voor de predikaten. Een predikaat omvat minimaal een persoonsvorm (*slaapt, loopt*), maar vaak ook nog een heleboel meer, in het bijzonder een of meer andere werkwoorden (*heeft geslapen, kan lopen*) en/of een naamwoordelijk deel van het gezegde (*is ziek geweest*).

Naamwoorden zijn dus onmisbare onderdelen van teksten en zinnen, en we spreken niet in al die gevallen van naamwoordstijl; dat doen we alleen bij een bepaald type gebruik van een bepaald *soort* naamwoorden. We zullen dat nu eerst nader uitwerken.

Van concrete zaken en personen is het gemakkelijk voorstelbaar dat ze allerlei verschillende eigenschappen kunnen hebben, en dat het relevant is mee te delen welke daarvan feitelijk wel, en welke niet van toepassing zijn. Eveneens is het gemakkelijk voor te stellen dat concrete zaken en personen allerlei verschillende

relaties kunnen onderhouden, en dat het dus in een gegeven geval relevant is mee te delen in welke verbanden een persoon of ding deelneemt, en in welke niet.

Maar ook diverse abstracta duiden (in onze cultuur) veelzijdige begrippen aan, waarover je zonder veel moeite kunt bedenken wat je erover zou willen weten (*de natuur, de wetenschap*, of, in een gegeven context, *het programma, de kritiek*). Zulke typische zelfstandige naamwoorden duiden dus referenten aan waaraan gemakkelijk veel aspecten te onderscheiden zijn. Ze geven in het algemeen geen aanleiding tot naamwoordstijl; dat begint pas op te treden bij naamwoorden die niet dergelijke veelzijdige begrippen aanduiden, zoals *de inspanning, de beschouwing, het schudden*. Iets als *de natuur* is wel abstract in de zin dat de term niet slaat op een aanwijsbaar object, maar het duidt wel een tamelijk rijk concept aan, met veel mogelijke aspecten en voor de hand liggende verbanden met andere begrippen. Daarentegen activeert een term als *de inspanning* in het algemeen niet zo'n netwerk van mogelijke associaties. Het zijn vooral dergelijke niet-veelzijdige concepten die aanleiding geven tot naamwoordstijl.

Nu is een dergelijk abstract karakter inherent aan elementen die wel direct aan een werkwoord gerelateerd zijn, maar geen onderdeel zijn van een gezegde, dus juist gevallen als *inspanning* (van *inspannen*), *conclusie* (van *concluderen*), *het schudden* (gevormd door de naamwoordelijke vorm van het werkwoord direct te combineren met het lidwoord *het*). Dit is niet toevallig.

Werkwoorden zijn van zichzelf eigenlijk nooit concreet. In een eenvoudig zinnetje als *Jan slaapt* gaat het alleen maar om een concreet geval van slapen omdat het algemene idee van *slaap* in de *tijd* is geplaatst (i.c. de tegenwoordige), en direct verbonden is met een entiteit die het zo genoemde gedrag vertoont (i.c. Jan): *slaapt* is niet zo maar een werkwoord, het is een persoonsvorm. Als het niet een persoonsvorm is (of onderdeel van een gezegde met een persoonsvorm, zoals in *heeft geslapen*), en niet te constateren valt aan een entiteit, hebben we niet met een concreet geval van slapen (een slaap-gebeuren, om zo te zeggen) te maken, maar met een algemeen, abstract idee: *Slaap is iets dat ieder mens nodig heeft*. In zo'n zin is *slaap* zelf de aanduiding van een zaak waarover iets wordt meegedeeld (i.c. dat ieder mens het nodig heeft). Maar je kunt er uiteraard niet hetzelfde soort dingen over meedelen als over een concrete entiteit zoals de persoon Jan. Met name kun je het geen concrete dingen laten doen; slaap kan bepaalde abstracte eigenschappen ('belangrijk voor de gezondheid') of bepaalde gevolgen hebben ('verkwikken'), maar niet groter of kleiner worden, van de ene naar de andere plaats gaan, of op allerlei andere manieren door de tijd heen veranderen. Alleen persoonsvormen kunnen een concreet geval van zo'n proces of toestand aanduiden, doordat ze een proces of toestand in de tijd plaatsen en aan een bepaalde entiteit koppelen.

Kijken we nu nog eens naar voorbeeld 6:

6   Dit probleem behoeft een bredere benadering

Deze zin is naamwoordelijk geformuleerd omdat het element *benadering* wel direct gerelateerd is aan een werkwoord, maar geen predikaatfunctie vervult; het duidt dus een abstract begrip aan, in het geheel niet gerelateerd aan de tijd of aan een uitvoerder. Algemeen gezegd stellen we dat een zin naamwoordelijker is naarmate er meer elementen in staan die wel aan een werkwoord gerelateerd zijn, maar geen predikaat-functie vervullen (*de inspanning, het schudden, enz.*, maar ook *conclusie* e.d.), zodat abstracte, niet-veelzijdige begrippen de referenten vormen waarover de predikaten van de zinnen informatie geven.

Nominalisering

In het Nederlands kun je op verschillende manieren zelfstandige naamwoorden vormen op basis van een werkwoord; een dergelijk procédé heet *nominalisering*. Voor ons zijn vooral twee systematische manieren van nominalisering van belang: ten eerste de *afleiding*, door middel van een achtervoegsel, en ten tweede *substantivering*, d.w.z. het gebruik van de infinitief ('het hele werkwoord') of de *stam* als naamwoord met het lidwoord *het*.

Een heel algemene vorm van afleiding maakt gebruik van het achtervoegsel *-ing*: *besparing, bevordering, medewerking, verzelfstandiging, generalisering*, enzovoort. Van vrijwel elk werkwoord in het Nederlands kan zo'n afleiding gevormd worden (het procédé wordt 'productief' genoemd). Werkwoorden van niet-Nederlandse oorsprong kennen ook de mogelijkheid tot nominalisering met *-atie*: *motivatie* van *motiveren*, *legitimatie* van *legitimeren*, enzovoort. Daarnaast bestaan restanten van oudere afleidingsprocedés die nog steeds als nominalisering herkenbaar zijn: *afname* van *afnemen*, *aanbod* van *aanbieden*, en dergelijke.

Substantivering houdt in dat er aan de vorm van het werkwoord niets verandert, maar dat het wel als zelfstandig naamwoord gebruikt wordt; het kan dan gaan om de *stam* van het werkwoord, zoals in *het beheer, het gebruik*, en *het behoud*, of om de *infinitief*, zoals in *het optreden, het verdedigen*, of *het realiseren*. Alleen het laatste is een algemene (productieve) mogelijkheid voor alle werkwoorden.

De diverse soorten van nominalisering vertonen wat betreft hun effecten zowel overeenkomsten als verschillen. Een belangrijke overeenkomst is dat zowel afleidingen als substantiveringen het mogelijk maken de handelende persoon achterwege te laten. Ze treden ook vaak gezamenlijk op in teksten die naamwoordelijk geformuleerd zijn; zo bevat voorbeeld 7 zowel afleidingen (o.a. *bevordering, toenaadering, bekostiging*) als substantiveringen (*het verduidelijken, het mogelijk maken, het stimuleren*). En ook andere dan deze twee soorten nominalisering hebben gelijksoortige stilistische effecten, zoals blijkt uit de volgende voorbeelden.

groei, en daarmee een afname van het zuurstofgehalte van het water.

In deze zin zijn *aanbod* en *afname* als nominalisering te beschouwen, zij het geen produktieve (*aanbod* kan, in andere zinnen, ook een meer concrete betekenis hebben, in de trant van '(gunstig) voorstel', 'offerte'; zie hieronder). Ze hebben dan ook een vergelijkbaar abstraherend effect. Dat blijkt als we zin 9 vergelijken met de meer werkwoordelijke formulering in 10, die de processen op een concretere manier presenteert door ze in de tijd te plaatsen:

- 10 Doordat er veel voedingsstoffen voorhanden zijn breiden de algen zich sterk uit, waardoor vervolgens het zuurstofgehalte van het water sterk afneemt.

Ook naamwoorden die op een minder systematische manier met werkwoorden in verband staan kunnen vergelijkbare effecten sorteren; 11 verhoudt zich als geval van naamwoordelijke stijl op dezelfde manier tot het meer werkwoordelijke 12, als 9 tot 10.

- 11 Een enquête onder de buurtbewoners leidde tot de conclusie dat er van overlast door het asylozoekerscentrum nauwelijks sprake is.
- 12 We hebben de buurtbewoners ondervraagd, en uit de antwoorden konden we concluderen dat het asylozoekerscentrum hen nauwelijks hindert.

Een belangrijk punt van verschil is dat niet alle soorten nominalisering altijd even abstracte voorstellingen oproepen. Van alle naamwoordelijke uitdrukkingen vormt substantivering de meest abstracte, vage manier van nominalisering. Je kunt dit bij voorbeeld zien aan de hand van het verschil tussen de afleiding *de bewerking* en de substantivering *het bewerken*. Op het eerste gezicht kunnen die, blijkens 13, tamelijk vergelijkbare rollen vervullen.

- 13 De bewerking/Het bewerken van het materiaal met een oplossing van zoutzuur leidde niet tot het voorspelde resultaat.

Maar daarnaast kan *bewerking* ook een meer specifieke betekenis hebben, te weten die van een variant van een muzikaal of literair werk, d.w.z. bepaalde gevallen van wat er als resultaat van het bewerken is overgebleven. In die betekenis duidt *bewerking* een zaak aan waarvan je je onmiddellijk diverse mogelijke relevante eigenschappen kunt voorstellen, bijvoorbeeld kort of lang, meer of minder vrij ten opzichte van het origineel, modern of niet, enzovoort; dan heb je dus niet

meer met een algemene proces-aanduiding te maken, maar met iets specifiekers, en treedt ook veel minder het abstraherende effect van naamwoordstijl op, zoals ook te zien is in 14.

- 14 Komrij's bewerking van de Abele Spelen volgt het origineel tamelijk nauwgezet.

Een vergelijkbaar verhaal kan gehouden worden over *bevordering*. In 7 wordt dat gebruikt in ongeveer dezelfde betekenis 'het bevorderen', maar je kunt met dat woord ook iets specifiekers aanduiden, nl. 'promotie naar een hogere functie'; in dat laatste geval kun je er onmiddellijk verschillende eigenschappen en relaties van bevragen (was deze bevordering verdiend? op tijd? zijn er anderen gepasseerd? wat zijn de financiële consequenties? enz.); zo gebruikt is het woord minder abstract dan in 7, waar het niet een gangbaar begrip aanduidt maar gevormd is voor de gelegenheid.

Afleidingen ondergaan gemakkelijk zo'n proces van specialisering van hun betekenis, wat de abstractie-graad ervan doet afnemen. Zo is een *beslissing* iets specifiek dat geproduceerd wordt door een of andere speciaal bevoegde instantie (directie, overheid, rechter, e.d.); je kunt naar de inhoud ervan vragen, en naar de relatie tot andere beslissingen. In dit geval kun je nog wel gemakkelijk van nominalisering spreken omdat de relatie met het werkwoord *beslissen* doorzichtig is. Maar bij naamwoorden als *begroting* en *verslag* moet je (even) moeite doen om je het verband met *begroten*, resp. *verslaan* (in de betekenis 'rapporteren') te realiseren. Afleidingen kunnen dus volkomen gespecialiseerde uitdrukkingen worden voor bepaalde gangbare zaken; dan hebben ze geen abstraherend effect meer, en noemen we het gebruik ervan ook geen naamwoordstijl. Een en ander betekent dat in het geval van afleidingen de naamwoordstijl een kwestie van gradatie is, afhankelijk van de mate waarin een afleiding is ingeburgerd als aanduiding van een min of meer gangbaar begrip.

Een dergelijke betekenispecialisatie treedt nooit op bij substantivering van een infinitief; wendingen als *het bewerken van*, *het beslissen over*, *het besteden aandacht aan* zijn nooit ingeburgerde uitdrukkingen voor gangbare begrippen, maar altijd voor de gelegenheid gevormde formuleringen, die dan ook altijd abstract zijn omdat ze het beeld van een proces aanduiden los van de tijd, en veelal ook los van een uitvoerder, zonder dat er andere specifieke aspecten voor in de plaats zijn gekomen. In het licht van een gedachtengang van Zubin & Köpcke (1984) is het wellicht ook niet toevallig te noemen dat substantivering gecombineerd wordt met het lidwoord *het*, terwijl de afleidingen het lidwoord *de* nemen; voortbordurend op een idee van de negentiende-eeuwse taalkundige Grimm merken zij op dat het onzijdige *het*, primair ongespecificeerd voor ('abstraherend van') geslacht, algemener gebruikt wordt bij begrippen die zich tot andere verhouden als minder gespecificeerd, d.w.z. abstracter (*de tafel*, *de stoel*, enz. versus *het meu-*

bel; *de* tang, *de* schaar, enz. versus *het* instrument). Het gebruik van *het* bij de meest abstracte vorm van nominalisering zou daarmee dus in overeenstemming kunnen zijn.

Bij substantivering van infinitieven is naamwoordstijl dus nooit een kwestie van gradatie. Substantivering is om zo te zeggen de naamwoordstijl bij uitstek.

Terzijde merken we op dat het zojuist besproken verschil soms aanleiding kan geven tot een verkeerde woordkeus. Een voorbeeld levert de volgende zin:

- 15 Een andere taak van de coördinator is de aanstelling van administratief hulppersoneel.

In verband met personeel betekent *aanstelling* normaliter zoiets als ‘dienstverband’ (je hebt bijvoorbeeld een vaste of een tijdelijke aanstelling); om in plaats van zo’n specifiek resultaat van aanstellen, het proces als zodanig aan te duiden had de schrijver dan ook beter een substantivering (*het aanstellen*) kunnen gebruiken.

5.2.2 *Het effect op de voorstelling van zaken*

De voorbeelden die we hierboven gegeven hebben maken al vrij goed duidelijk wat de naamwoordstijl voor effect heeft op de voorstelling van zaken in een zin; en ze geven ook al een indruk van het potentiële nut ervan: de naamwoordstijl stelt je in staat iets te zeggen over aspecten van een gebeurtenis als zodanig, dus zonder dat je dat hoeft te doen in de vorm van een uitspraak over de uitvoerende instantie(s).

In zin 3, die we hieronder voor het gemak herhalen, was er een referent van *We*, die in een bepaalde relatie staat tot de referent van *dit probleem*, namelijk ‘breder moeten benaderen’.

- 3 We moeten dit probleem breder benaderen

De naamwoordelijk geformuleerde zin 6 legde andere verbanden tussen gedeeltelijk andere zaken.

- 6 Dit probleem behoeft een bredere benadering

Hier heb je allereerst te maken met de referent *Dit probleem*, waarover iets wordt meegedeeld. In de tweede plaats is het idee van ‘benaderen’ hier niet een werkwoord, maar zelf een soort referent – en dan dus een abstracte. Het referentiële skelet van 3 is dus rijker en concreter dan dat van 6. Er wordt, zoals gezegd,

vooral geheel in het midden gelaten wie dat bredere benaderen nu daadwerkelijk in de praktijk zou moeten gaan brengen. Tegelijk is ook het predikaat abstracter: hier bestaat alleen maar een ‘behoeft’-relatie tussen het probleem en ‘een bredere benadering’, terwijl er in 3 sprake was van een ‘breder moeten benaderen’-relatie tussen ons en het probleem.

Er is nog meer op te merken aan verschillen tussen de voorstellingen in 3 en 6. De noodzaak van een bredere benadering is in 3 gekoppeld aan *We* (Wij moeten iets), en in 6 aan *Dit probleem* (Het heeft iets nodig). Zin 3 plaatst de reden voor de behoefte aan een bredere benadering in de referent van *We*; het kan zijn dat daarachter weer eigenschappen van het probleem zitten, maar misschien gaat het ook alleen maar om het feit dat ‘wij’ het zo willen (vgl. ..., *als we nog enige kans op succes willen hebben*). Zin 6 lokaliseert de noodzaak van de bredere benadering in het probleem zelf: het is de aard van de materie in kwestie die de bredere benadering nodig maakt. De schrijver van 6 zegt als het ware ‘Het ligt aan het probleem, dus *geabstraheerd* van wie het zo ervaart’. Zo creëert hij/zij het beeld dat wie deze materie goed beschouwt het ermee eens zal zijn dat er een bredere benadering nodig is. Zin 3 creëert daarentegen niet zo’n beeld van geldigheid los van een ervarende referent.

Eigenlijk verwoordt 6 dus een ander soort oorzaak-gevolg-relaties dan 3: in die laatste zin ligt de oorzaak van het ‘moeten’ in ons, in zin 6 ligt het daarentegen direct in het probleem als zodanig. En uiteraard heeft dit van alles te maken met het feit dat 6 abstraheert van de instantie(s) die de bredere benadering daadwerkelijk zouden gaan uitvoeren: juist door daarvan te abstraheren kun je het beeld oproepen dat het probleem zelf de oorzaak is van de behoefte aan de bredere benadering. Het zijn ook deze aspecten van de naamwoordstijl waar je op moet letten als je moet beoordelen of die manier van formuleren in een gegeven geval meer of minder geslaagd is: als je een min of meer abstract concept tot onderdeel van het referentiële skelet van een zin en de tekst wilt maken, kan de naamwoordstijl je daarbij goede diensten bewijzen, maar diezelfde abstractheid kan je ook in problemen brengen.

Je kunt je voorstellen dat je, denkend over bepaalde gebeurtenissen of toestanden waarbij concrete entiteiten (mensen, dingen) betrokken zijn, toch niet zozeer geïnteresseerd bent in de concrete entiteiten met al hun eigenaardigheden, maar wel in eigenschappen van die gebeurtenissen of toestanden. Dat zal bij voorbeeld vaak de interesse zijn van een wetenschapper, of van een politicus. De naamwoordstijl komt dan goed van pas; je wilt immers iets zeggen over relaties tussen begrippen, of iets over het wezen der dingen uitleggen. Een zin als 9 is dan ook typerend voor wetenschappelijk proza.

- 9   Het grote aanbod van voedingsstoffen veroorzaakt algen-groei, en daarmee een afname van het zuurstofgehalte van het water.

Ook in de menswetenschappen kan de naamwoordstijl op deze manier gebruikt worden; zo legt de literatuur-historicus Knuvelder op de volgende manier uit waar de essentie van Slauerhoffs werk op neer komt.

- 16 Er treedt een scheiding op tussen geluk en genot; naast de vervulling in het erotische zocht hij de bevrediging van zijn geluksverlangen vooral in een groots dadenleven [...].

Dit effect van objectivering is ook te zien in het volgende journalistieke fragment.

- 17 Voor Likoed is opgeven van bezet gebied het begin van het einde van 's werelds enige soevereine joodse staat. Een tweede holocaust wacht dan om de hoek. Voor het vredeskamp daarentegen verknoeit de Likoed met zijn onverzoenlijkheid Israels laatste kans op vreedzame coëxistentie in een steeds islamitischer Midden-Oosten. Doorgaan met het bouwen van nederzettingen verkleint de kans die nu nog bestaat op een akkoord. Door ze zo weinig aan te bieden, ondergraaft Israel de positie van Palestijnse gematigden. Verdere Palestijnse radicalisering zal onderhandelingen onmogelijk maken, waardoor het oorlogsgevaar weer zal toenemen.

De Groene Amsterdammer

Dit fragment bevat verschillende soorten nominalisering en andere, vergelijkbare abstracte begrippen (*opgeven van, coëxistentie, Doorgaan met, het bouwen van, positie, radicalisering*). Volgens de voorstelling die deze schrijver geeft van het wereldbeeld van Likoed, is 'opgeven van bezet gebied' *als zodanig* het begin van het einde van Israël: niet iets dat iemand doet (met dat effect), maar iets dat noodzakelijk besloten ligt in het opgeven zelf, onafhankelijk van wie het wanneer doet; het is een algemene wetmatigheid.

Precies hetzelfde geldt, maar nu binnen het wereldbeeld van *het vredeskamp*, voor *doorgaan met het bouwen van nederzettingen* (twee nominalisering). Dat heeft als zodanig onvermijdelijk tot gevolg dat de kans op een akkoord kleiner wordt; een formulering van het type *Als de regering van Israel doorgaat nederzettingen te bouwen wordt de kans op een akkoord kleiner* wijst niet zelf direct de aard van het beleid aan als oorzaak van het gevolg. Parallel hieraan is de voorstelling dat de 'Palestijnse radicalisering' zelf de onmogelijkheid van onderhandelingen produceert. De auteur zet dus als referenten die hij in oorzaak-gevolg-relaties plaatst niet alleen min of meer concrete historische actoren neer, maar nadrukkelijk ook de maatschappelijke en politieke processen als zodanig, hetgeen bijdraagt tot de indruk van onvermijdelijke wetmatigheid die binnen beide besproken visies

geldt. Het abstracte karakter van de naamwoordelijke manier van zeggen komt daarbij uitstekend van pas.

Een probleem dat echter op de loer ligt bij het schrijven over relaties tussen abstracte begrippen is dat een lezer zich er al gauw weinig meer bij kan voorstellen; dat is bij voorbeeld duidelijk het geval in het ook al eerder aangehaalde fragment 7.

- 7 De voorwaarden voor een grotere samenhang van de eerste fase van het W.O. en het H.B.O. zullen worden geschapen door het verduidelijken van de positie van het H.B.O. binnen het hoger onderwijs, door maatregelen tot bevordering van meer toenadering op het gebied van de rechtspositieregeling en de bekostiging en door het – uiteraard binnen nader te stellen richtlijnen en randvoorwaarden – mogelijk maken en stimuleren van onderwijskundige en bestuurlijke samenwerkingsexperimenten.

De lezer hiervan zit met het probleem dat hij zich processen als verduidelijken, bevorderen en stimuleren natuurlijk niet kan voorstellen zonder dat hij er een uitvoerder bij denkt; daarbij wordt hij echter niet geholpen door de tekst, die de zaken slechts in abstracto aan de orde stelt. Een werkwoordelijke formulering als 18, die de regering de genoemde processen laat uitvoeren, sluit beter aan bij het voorstellingsvermogen van de lezer.

- 18 Er zullen voorwaarden worden geschapen voor een grotere samenhang tussen de eerste fase van het W.O. en het H.B.O. De regering zal de positie van het H.B.O. binnen het hoger onderwijs verduidelijken, en bevorderen dat de regelingen voor rechtspositie en bekostiging meer met elkaar gaan overeenstemmen; ook zal de regering onderwijskundige en bestuurlijke samenwerkingsexperimenten mogelijk maken en stimuleren – uiteraard binnen nader te stellen richtlijnen en randvoorwaarden.

Om te beginnen is de informatie hier opgesplitst over meer dan een zin. Belangrijker is echter dat er in 18 niet alleen meer, maar ook heel andere soorten gezegdes optreden dan in 7. Dit kun je goed waarnemen aan de hand van een herzieningspoging als de volgende.

- 19 De voorwaarden voor een grotere samenhang van de eerste fase van het W.O. en het H.B.O. zullen om te beginnen

worden geschapen door het verduidelijken van de positie van het H.B.O. binnen het hoger onderwijs. Daarnaast zullen maatregelen worden getroffen tot bevordering van meer toenadering op het gebied van de rechtspositieregeling en de bekostiging. Tenslotte valt ook nog te vermelden het – uiteraard binnen nader te stellen richtlijnen en randvoorwaarden – mogelijk maken en stimuleren van onderwijskundige en bestuurlijke samenwerkingsexperimenten.

Er zijn in 19 dan wel meer en kortere zinnen, maar de stijl is toch niet veel verbeterd. Aan de naamwoordelijke formulering is niets gedaan, en er zijn slechts weinig zeggende gezegdes ingevoegd als *zullen worden getroffen* (over *maatregelen*), en *valt te vermelden*. Dit staat tegenover de veel beter geformuleerde herschrijving in 18, waarin de regering dingen *zal verduidelijken, bevorderen, en stimuleren*. Overigens moeten we daarbij wel opmerken dat vooral de eerste zin best nog wel wat werkwoordelijker geformuleerd zou kunnen worden, bij voorbeeld zoals in 20:

- 20 Om de samenhang tussen het W.O. en het H.B.O. te vergroten zal de regering een aantal uiteenlopende maatregelen treffen.

Met zo'n nog meer werkwoordelijke zin wijk je wel sterker af van de oorspronkelijke tekst. Als het om je eigen tekst gaat kun je natuurlijk onmiddellijk zelf beslissen welke formulering je, gezien je bedoelingen, het meest aanstaat; maar als het een concept van een ander betreft zul je er in veel gevallen beter aan doen overleg te openen met de auteur over de vraag welke formulering hier nu het beste past.

Vage werkwoorden

Wat je in 19 ziet is in feite een algemener verschijnsel bij de naamwoordstijl: de werkwoorden die de abstracte begrippen tot een zin moeten smeden duiden natuurlijk geen handelingen aan (abstracties kunnen geen handelingen uitvoeren), en zullen dus gauw vaag en weinig beeldend zijn. Het is een duidelijke aanwijzing voor een problematisch geval van naamwoordstijl als je in een tekst veel gezegdes tegenkomt met werkwoorden als de volgende:

zijn	veroorzaakt worden door
plaatsvinden	leiden tot
vormen	voorkómen
optreden	geschieden
naar voren komen	doen
verband houden met	tot doel hebben
betrekking hebben op	verwezenlijken
betreffen	komen tot
bestaan uit	volgen op/uit
veroorzaken	

Zeker in combinatie met zulke werkwoorden levert de naamwoordstijl vaak grote moeilijkheden op. Door het gebrek aan concreetheid kan de lezer zich al gauw geen voorstelling meer maken van de informatie, en de zinnen gaan alle spanning ontberen. In zo'n situatie doe je er goed aan, ook in een wetenschappelijke of ambtelijke tekst, de zaken doorzichtiger maken door (een deel van) de naamwoorden weg te werken en gezegdes in te voegen met werkwoorden die voorstelbare handelingen aanduiden. Een herschrijving als 18 toont aan dat dat nog niet onmiddellijk tot een ongepast populaire stijl hoeft te leiden.

Een wetenschappelijke of politieke interesse in abstracte processen is niet de enige reden waarom schrijvers de naamwoordstijl gebruiken. Iemand die een reglement schrijft kan daarin bij voorbeeld een gang van zaken willen vastleggen onafhankelijk van een specifieke invulling, zoals in 21.

- 21 De raad heeft uitsluitend de volgende taken en bevoegdheden:
- het vaststellen van de begroting voor elk kalenderjaar;
  - het goed- of afkeuren van het jaarverslag van de directie;
  - het uitbrengen van advies aan het bestuur omtrent de vervulling van vacante posities in de raad en in de directie.

De naamwoordstijl is hier geheel in overeenstemming met het feit dat deze tekst een *procedure* definieert, die in elke afzonderlijke vaststelling van de begroting, enzovoort, telkens opnieuw uitgevoerd wordt. Ook komt de naamwoordstijl hier goed van pas omdat de tekst eenvoudig enkele begrippen *opsomt*: een aantal zaken moeten gewoon genoemd worden en een naamwoordelijke formulering is daartoe uiteraard bijzonder geschikt.

Een vergelijkbare situatie doet zich voor bij een voorschrift als het volgende.

- 22 Het betreden van de grasperken is ten strengste verboden.

(Door een bevoegd gezag, en aan iedereen). Het alternatief, meer persoonlijk gesteld, zou moeten luiden:

- 22a U mag de grasperken beslist niet betreden.

Deze zin 22a spreekt de lezer wel direct aan (en dat is meestal een goede eigenschap voor een voorschrift), maar mist aan de andere kant de claim van algemeenheid voor het verbod. In 22 staat een algemeen verbod op een bepaalde handeling; in 22a staat dat u die handeling niet mag verrichten.

Als een specifieke handeling plaats vindt omdat er een procedure is die een en ander voorschrijft, kun je ook op een naamwoordelijke manier aanduiden, om daarmee duidelijk te maken dat het gaat om de uitvoering van een procedure, en niet om 'zomaar' een handeling:

- 23 Het vaststellen van de begroting heeft dit jaar, door tussenjijse mutaties, meer tijd gekost dan anders.

De auteur van fragment 8 heeft ook de opsommende variant van de naamwoordstijl gebruikt (*het voorstellen van de notabelen, het wandelen over de paden*); daardoor is hij erin geslaagd de gebeurtenissen voor te stellen als niet-spontaan, als procedure, of, zoals hij zelf zegt: protocollaire plichtplegingen. De licht ironische toon die daar bijkomt, is het gevolg van het feit dat de zo uitgebeelde procedure ook allerlei details omvat (*het begeleiden naar de zitplaatsen* e.d.), die geen wezenlijke betekenis hebben, en zeker niet in de context van Westerbork.

Tot slot is de naamwoordstijl ook goed te gebruiken als het om wat voor reden dan ook niet gewenst is dat de schrijver zichzelf als uitvoerder van een handeling portretteert. Vergelijk bijvoorbeeld zin 24.

- 24 Het eenmalig verstrekken van een overbruggingskrediet aan de Boulevard of Broken Dreams lijkt de aangewezen weg.

Bedoeld was: 'Ik raad u aan eenmalig een overbruggingskrediet te verstrekken'. Maar de schrijver bevond zich klaarblijkelijk niet in een positie om het gemeentebestuur standpunten te kunnen voorschrijven. Daarom was het verstandig om zijn wens te veralgemenen, te generaliseren naar een klaarblijkelijk onomstreden domein van 'verstandige handelwijzen'. Als de schrijver man en paard had genoemd ('Ik vind dat u dat en dat moet doen') zou zijn opinie eigenlijk kwetsbaarder zijn geweest. De naamwoordelijke formulering biedt hier, door haar

abstraherende werking, een instrument aan dat communicatief nuttig kan zijn; tegelijk moet je in dergelijke gevallen bedacht zijn op een te groot verlies aan voorstelbaarheid van de informatie.

Als de uitvoerder wel genoemd wordt, en als de mededeling in kwestie so-wie-so geen betrekking heeft op de positie van de auteur of het publiek, is het stijlverschil tussen een naamwoordelijke en een werkwoordelijke manier van zeggen ook minder groot, zoals je kunt zien aan voorbeeld 25.

- 25a Doordat de volleyballers jarenlang hard gewerkt hebben, hebben ze uiteindelijk succes geboekt.
- b De jarenlange inspanning van de volleyballers heeft uiteindelijk tot resultaten geleid.

Het verschil in stijl tussen 25a en 25b is niet zo groot als dat tussen de werkwoordelijke en naamwoordelijke varianten in 1 en 2. Nu hield de naamwoordstijl in die laatste gevallen ook in dat de uitvoerder helemaal niet meer genoemd werd, en dat de zin ook niet meer over de eerste of tweede persoon ging (*Je moet dit probleem breder benaderen, We hebben de onderdelen van het mengsel gescheiden...*). Hoewel 25b zeker wel een abstractere formulering is dan 25a, is het effect hier begrijpelijkerwijze toch minder groot dan in gevallen van naamwoordstijl waar een eerste of tweede persoon als uitvoerder achterwege blijft. Evenals bij afleidingen is er dus ook op dit punt sprake van gradatie in het effect van de naamwoordstijl.

Samenvatting

Over het effect van de naamwoordstijl op de voorstelling van zaken in een tekst valt dus het volgende op te merken:

- naamwoordstijl maakt het mogelijk aspecten van abstracte processen aan de orde te stellen, en er allerlei relaties tussen te leggen, los van de instanties die die processen uitvoeren; deze stijl is daarom geschikt om algemene wetmatigheden te formuleren, elementen van een procedure op te sommen, en dergelijke;
- naamwoordstijl kan wel de voorstelbaarheid van informatie bedreigen, met name wanneer het gepaard gaat met een grote hoeveelheid vage, weinig beeldende werkwoorden.

5.3 Speciale gevallen van naamwoordstijl

Ter afsluiting van dit hoofdstuk vestigen we apart de aandacht op nog enkele stilistische risico-factoren waar de naamwoordstijl vaak mee gepaard gaat: com-

binatie met de lijdende vorm, een overdaad aan voorzetsels, en (wat uitvoeriger) het verstoppert van bepaalde informatie in de aanduiding van een referent, d.w.z. het gebruik van een bijvoeglijke bepaling bij een naamwoord waar een predikaat nodig of beter is.

5.3.1 Combinatie met de lijdende vorm

Dat naamwoordstijl in sommige opzichten verwant is met de lijdende vorm zal duidelijk zijn: net als de lijdende vorm biedt de naamwoordstijl de mogelijkheid gebeurtenissen voor te stellen zonder dat een of andere uitvoerende instantie centraal staat. Het is natuurlijk niet voor niets dat een eventuele uitvoerder bij een nominalisering net als bij de lijdende vorm aangeduid kan worden met behulp van een bijwoordelijke bepaling met *door* (vergelijk *de betreding door HKH als 'eerste' bezoeker van het heringerichte kampterrein*). Wanneer nu naamwoordstijl en lijdende vorm gecombineerd optreden ontstaat er een buitengewoon zwaarwichtige stijl die je nogal eens kunt tegenkomen in ambtelijk proza:

- 26 Met de betrokken instanties wordt overleg gevoerd om tot een bespoediging van de aanbrenging van bepaalde voorzieningen te komen.
- 27 Het aanbieden van de bloemen zal worden uitgevoerd door het dochtertje van de adjunct-directeur.

In dergelijke gevallen kun je het beste een van beide verschijnselen wegwerken, bijvoorbeeld als volgt:

- 26a Wij voeren overleg met de betrokken instanties, om te bereiken dat bepaalde voorzieningen al eerder worden aangebracht.
- 27a De bloemen zullen worden aangeboden door het dochtertje van de adjunct-directeur.

Merk op dat in 26a de lijdende vorm is gebruikt (*worden aangebracht*) om de informatie in de tweede helft van de zin werkwoordelijker te formuleren, d.w.z. om een gezegde te maken met een werkwoord met een tamelijk specifieke betekenis. We kunnen dit blijkens 28a en b veralgemenen: mits voorzien van een specifiek werkwoord kan de lijdende vorm er goed toe dienen om informatie werkwoordelijker weer te geven, en om een zin te laten gaan over een concrete entiteit in plaats van over een abstractie, zonder dat je een ongewenste uitvoerder laat optreden.

- 28a De ontvangst van de koningin zal plaats vinden in de aula.
  - b De koningin zal ontvangen worden in de aula.

5.3.2 Voorzetselstijl

Gezegdes kunnen zelf relaties tussen referenten aangeven; daar hebben ze veelal geen andere relatie-aanduidende woorden bij nodig. Maar als je *binnen* een nominalisering participanten wilt aanduiden (bijvoorbeeld de uitvoerder of een object van het proces), dan heb je een of meer voorzetsels nodig. Naamwoordstijl gaat daardoor gauw gepaard met voorzetselstijl, waarbij soms hele reeksen participanten door middel van reeksen voorzetsels aan elkaar geplakt zijn; 29 en 30 geven hier tamelijk extreme, maar niettemin realistische voorbeelden van.

- 29 Terwijl de knokploegen van de middenstandersbeweging overgingen tot het blokkeren van wegen in het hele land, door het met auto's volzetten van belangrijke knooppunten, beperkte het optreden van de politie zich tot het opmaken van processen-verbaal wegens het in gevaar brengen van de veiligheid van het verkeer, en het via de media bekend maken van de lengte van de ontstane files.
- 30 In aansluiting op de door de leden van de VVD gestelde vraag over de door mijn voorganger voorgestelde wijziging van het wetsontwerp ter goedkeuring van het Sociaal Handvest van de Verenigde Naties merk ik op dat de toenemende industrialisering en automatisering van het bedrijfsleven, als gevolg van de grote diepte-investeringen van de laatste jaren, tot een enorme schaalvergroting van de gevolgen van een werkstaking zal leiden, ook als die maar een beperkt deel van de werknemers van een bedrijf omvat.

Misschien zullen bepaalde doorgewinterde lezers niet in dergelijk proza verstrikt raken; maar zelfs voor hen geldt dat leesbaar anders is – òòk als het objectiefzakelijk proza betreft. Ook hier geldt dat je de informatie beter kunt verdelen over meerdere zinnen, en daarin werkwoorden meer van het verband-leggende werk laten doen.

5.3.3 *Attributie*

Het volgende fragment vertoont enkele inmiddels bekende aspecten van naamwoordstijl:

- 31 Naast de absolute hoogte zijn ook de jaarlijkse fluctuaties van de nettowinst per aandeel erg belangrijk. De belegger hecht meer waarde aan een min of meer regelmatige stijging dan aan een even grote stijging met grote ups en downs. Al

naar gelang de stabiliteit van de winstontwikkeling kan men een onderscheid maken tussen: [...].

We noteren: *fluctuaties*, *stijging* (2x), *winstontwikkeling*, *onderscheid*. Maar er is toch nog iets meer aan de hand dan alleen maar abstracte stijl. Op de een of andere manier is, zeker bij eerste lezing, niet goed duidelijk wat het ‘punt’ precies is, hoe de zinnen met elkaar samenhangen. De topic-zin van de alinea zegt dat fluctuaties belangrijk zijn, maar nog niet in welke zin; dat zal duidelijk moeten worden in het vervolg van de alinea. Maar dat lukt niet goed; de tweede zin werkt het belang van fluctuaties niet goed uit. Er staat aan het eind wel iets dat met fluctuaties verband houdt: ‘*grote ups en downs*’, maar wat dat nu voor gevolgen heeft komt niet zo duidelijk uit de verf. Als je de zin nog eens bekijkt zal het je echter al vrij snel opvallen dat er bij het eerste geval van *stijging* vermeld wordt: *een min of meer regelmatige*. Dàt kun je wel contrasteren met *grote ups en downs*, om zo tot de volgende interpretatie te komen:

- 32 De belegger vindt het belangrijk dat een stijging regelmatig is: een stijging die regelmaat vertoont is beter dan een even grote stijging met grote ups en downs – dat wil dus zeggen: fluctuaties moeten niet te groot zijn.

Met deze interpretatie kun je verband leggen tussen de twee zinnen: de tweede geeft een argument voor de eerste (‘fluctuaties zijn belangrijk’), en specificeert hem bovendien (‘fluctuaties moeten niet te groot zijn’). Tegelijk kun je nu vaststellen waar het probleem in de oorspronkelijke formulering 31 zit: in het feit dat de informatie ‘regelmatig’ grammaticaal is vorm gegeven in een bijvoeglijke voorbepaling bij *stijging* – dat is kennelijk geen geschikte plaats voor informatie die zo’n belangrijke rol moet spelen in de verbanden binnen en tussen zinnen.

We noemen de constructie van een bijvoeglijke voorbepaling bij een naamwoord een ‘attributieve constructie’, en zeggen dat *regelmatig(e)* in 31 ‘attributief’ gebruikt is. De term *attributief* staat tegenover *predikatief*, wat zoveel wil zeggen als ‘gebruikt als (onderdeel van) een gezegde’. Het verschil is dat het eerste een bepaalde eigenschap van een referent als het ware en passant vermeldt, in één adem met de eigenschappen die besloten liggen in het zelfstandig naamwoord waar de bepaling bij hoort, terwijl het tweede over een referent meedeelt dat die de betrokken eigenschap vertoont. In de interpretatie die we in 32 gegeven hebben, wordt, in een bijzin, over een stijging meegedeeld dat die regelmatig is, en zo iets zou ook in een herschrijving van 31 zelf moeten gebeuren, bijvoorbeeld in 33:

- 33   Naast de absolute hoogte zijn ook de jaarlijkse fluctuaties in de nettowinst per aandeel erg belangrijk. De belegger hecht meer waarde aan een stijging die min of meer regelmatig is dan aan een even grote stijging met grote ups en downs. Al naar gelang de stabiliteit van de winstontwikkeling kan men een onderscheid maken tussen: [...].

De tweede zin stelt nu zelf ‘min of meer regelmatig’ als van meer waarde tegenover ‘grote ups en downs’, zodat de kans veel groter is dat een lezer direct begrijpt in wat voor zin fluctuaties nu zo belangrijk zijn: een winstontwikkeling die stabiel is geniet de voorkeur boven een minder stabiele, ook als de laatste op zichzelf even groot is (de derde zin sluit nu dus ook beter aan).

In een attributieve constructie functioneren eigenschapsaanduiding en zelfstandig naamwoord dus *samen* om een referent aan te duiden. Daarom kun je zo’n constructie goed gebruiken om een referent aan te duiden waar niet een apart zelfstandig naamwoord voor bestaat. Een bekend voorbeeld is het feit dat we in het Nederlands wel over verschillende woorden voor verschillende soorten aardappels beschikken (*eigenheimer, bintje*, enz.), maar niet voor verschillende soorten sneeuw; als je nu toch een specifiek soort bevroren neerslag wilt aanduiden in onderscheid van andere, kun je met een combinatie van een eigenschapsaanduiding en het tamelijk globale sneeuw toch precies de referent aanduiden die je wilt (*droge sneeuw, fijne sneeuw*, enz.). Zo kan het gebeuren dat in een tekstfragment dat bepaalde eigenschappen van *empirisch onderzoek* bespreekt, o.a. overeenkomsten en verschillen met *theoretisch onderzoek*, die termen zelf alleen gebruikt worden ter aanduiding van de referenten, terwijl de predikaten juist àndere informatie bevatten.

- 34   Empirisch onderzoek vereist nu eenmaal meer van de inventiviteit van de onderzoeker èn van de voorzieningen in een instituut. Het geniet daarom vooral in de menswetenschappen geen voorkeur als invulling van scriptie-projecten. Theoretisch onderzoek leent zich makkelijker voor planning, en omdat hij alleen met zijn begeleider praat hoeft de student niet veel last te hebben van meningsverschillen tussen diverse deskundigen; bij empirisch onderzoek heeft hij namelijk vaak ook te maken met de mening van de methodoloog, van eventueel hulppersoneel bij de experimenten, en soms ook van de proefpersonen zelf.

De begrippen ‘empirisch’ en ‘theoretisch’ vormen hier *onderdelen* van het begrip van de referenten. Dat blijkt bijvoorbeeld ook uit het feit dat de tekst in de

tweede zin met *Het* terugverwijst naar het onderwerp van de eerste zin, *inclusief* het begrip ‘empirisch’. De informatie in een bijvoeglijke voorbepaling speelt dus geen zelfstandige rol in de verbanden die door een zin gelegd worden, en met name geen predikatieve rol. Dat is dus tegelijk de diagnose van het probleem in 31: voor een goed begrip van de verbanden in de tekst moet je de informatie over regelmatigheid een tamelijk zelfstandige rol in het geheel geven, als zodanig contrasterend met ‘grote ups en downs’, maar de grammaticale constructie werkt zo’n interpretatie eigenlijk tegen.

Dergelijke problemen met attributieve constructies vormen dus een bepaald type problematische naamwoordstijl in die zin dat informatie die beter predikatief gepresenteerd kan worden, door de schrijver tot onderdeel van een naamwoordelijke formulering is gemaakt. Het verschijnsel is overigens niet beperkt tot gevallen van nominalisering; ook attributies bij meer gangbare naamwoorden kunnen problemen opleveren, in die zin dat de informatie te diep weggestopt is. Soms is de kwestie eenvoudig dat de voorbepaling zoveel informatie bevat dat het eigenlijk niet meer aannemelijk is dat dat allemaal zomaar als vooraf bij elkaar horend kan gelden. Een voorbeeld is 35, waarbij je wel heel veel eigenschappen vooraf moet toekennen aan die ‘interpretatie’, voordat je eindelijk verneemt wat die interpretatie inhoudt (een dergelijke uit de hand gelopen attributie levert een zogenaamde tangconstructie op).

- 35 Een het moreel gehalte van de katholieke elite minder verdoemende, maar, gezien de afloop, voor hun oordeelsvermogen bepaald niet vleiende interpretatie luidt dat ...

In andere gevallen hangt het meer met de context samen dat een attributieve constructie beter vermeden kan worden. Als blijkt de context het informatieve zwaartepunt van een mededeling juist gelegen is in een bepaalde eigenschap, is het duidelijker om die in z’n eentje predikatief te presenteren, en niet opgenomen in een combinatie eigenschap + ding/persoon. Een voorbeeld van dat laatste is 36.

- 36 De oorzaak van het probleem met lexicale ambiguïteiten in een deterministisch ontleedmodel ligt in het feit dat ambiguïteiten voor niet eenduidige analyses zorgen.

Het voorbeeld is afkomstig uit een bespreking van een computerprogramma voor automatische zinsontleding. Door de manier waarop een en ander hier geformuleerd is, wordt niet optimaal duidelijk dat het probleem hem precies zit in het gebrek aan eenduidigheid (niet in het feit dat het model analyses produceert). Als je bij herschrijving de bijvoeglijke bepaling losweekt uit de naamwoordgroep, zoals in 36a of 36b, wordt dat directer aangegeven.

- 36a ... in het feit dat ambigüiteiten voor analyses zorgen die niet eenduidig zijn.
- b ... in het feit dat de resulterende analyses niet eenduidig zijn.

Een ander voorbeeld van dit probleem geeft 37. Waar moet nu precies voor gezorgd worden? Dat de leerling (en passant als reëel gekwalificeerde) *taken* krijgt voorgelegd? Of dat de voorgelegde taken *reëel* zijn?

- 37 Als iemand praktijkproblemen wil signaleren, moet hij er natuurlijk voor zorgen dat de leerlingen een reële taak krijgen voorgelegd, met problemen die in de praktijk ook echt optreden.

Alles wijst erop, dat het vooral gaat om het *reële* van de taak. Het was dan duidelijker geweest als dit bijvoeglijk naamwoord predikatief in plaats van attributief gebruikt was, zoals in 37a.

- 37a ... dat de leerlingen een taak krijgen voorgelegd, die reëel is, dus ...

Het gaat er bij problematische gevallen van attributie dus veelal om dat bepaalde verbanden niet optimaal verwoord zijn. In sommige gevallen kan dat ertoe leiden dat verwijzingen in de tekst niet meer kloppen (zie daarvoor hoofdstuk 6 over lexicale cohesie). Hier geven we als laatste voorbeeld een zin met een tegenstellend verband:

- 38 Dit is weliswaar een belangrijke kritische opmerking, maar hij doet geen recht aan wat er verder allemaal in het proefschrift gebeurt.

Wat wordt hier met de combinatie *weliswaar-maar* geopponeerd? Het feit dat die belangrijke kritische opmerking er is, en het feit dat die opmerking geen recht doet aan iets? Nee, veeleer, het *belang* van die opmerking en het *bepaalde bereik* ervan. Maar als je de oppositie zo bedoelt, kun je 'belang' beter niet opbergen in een attributieve bepaling. Als je 38 herschrijft tot 38a is het veel duidelijker wat er precies met *maar* geopponeerd wordt.

- 38a Deze kritische opmerking is weliswaar belangrijk, maar hij doet geen recht aan ...

Tot slot wijzen we nog op een zekere parallelie tussen problemen met de attributieve constructie en andere problemen met informatieverdeling, vooral met

woordvolgorde. Het risico van de attributieve constructie doet zich vooral voor in de schrijftaal: in de spreektaal kun je met behulp van accentuatie aangeven wat de hoorder met wat moet contrasteren: ... *een min of meer regelmatigte stijging*..., bijvoorbeeld. Maar dat middel heb je in de schrijftaal niet tot je beschikking, en dan moet je de constructie veranderen om duidelijk te maken waarop de nadruk moet liggen. Problemen met attributieve constructies lijken dus op sommige problemen die zich met woordvolgorde kunnen voordoen (zie paragraaf 1.2.2 en 1.3), en die twee treden dan ook gemakkelijk samen op; zo kun je de samenhang in fragment 33 nog wat verder verbeteren als je in de eerste zin het specifieke idee van 'fluctuatie' meer achteraan zet (waarmee je tegelijk ook nog een werkwoord 'wint'), bijvoorbeeld zoals in 33a:

- 33a Naast de absolute hoogte is ook erg belangrijk in welke mate de nettowinst per aandeel jaarlijks fluctueert. De belegger hecht meer waarde aan een stijging die min of meer regelmatig is dan aan een even grote stijging met grote ups en downs. Al naar gelang de stabiliteit van de winstontwikkeling kan men een onderscheid maken tussen: [...].

De attributieve constructie kan dus op verschillende manieren aanleiding geven tot problemen:

- de informatie die de constructie en passant geeft over een referent is eigenlijk te gedetailleerd en/of omvangrijk om dat zo maar mogelijk te maken (voorbeeld 35);
- de informatie is te diep weggestopt om het informatieve zwaartepunt van de zin te kunnen zijn (voorbeelden 36 en 37);
- de informatie is te diep weggestopt om bepaalde verbanden in de tekst goed te kunnen leggen (voorbeelden 31 en 38).

5.4 Slot

De stilistische effecten van de naamwoordstijl hangen samen met het fundamentele verschil tussen de rollen van referenten en die van predikaten in zinnen en teksten. De positieve kant van naamwoordstijl is dat je daarmee werkelijk elk soort begrip – ook een voor de gelegenheid gevormd abstract begrip, en ook een begrip waar geen apart zelfstandig naamwoord voor bestaat – tot een referent kunt maken waarover je iets meedeelt. De belangrijkste risico's zijn dat de voorstelbaarheid van de informatie teveel gaat lijden onder de abstractie, en dat sommige stukken informatie die beter predikatief meegedeeld kunnen worden uitsluitend in de tekst terecht komen als nominalisering en/of attributieve constructies.

Oefeningen

I

Welke van de volgende zinnen laten naar jouw idee verbetering toe op het punt van de naamwoordstijl? Hoe ga je die verbeteringen aanpakken?

- 39   Kosmologie is het totaal aan wetenschappen die gericht zijn op onderzoek naar de gesteldheid en de hoedanigheid van de materiële wereld, en naar de wetten die ten grondslag liggen aan de fysische processen en verschijnselen.
- 40   Het gevolg van overdadig gebruik van naamwoorden is een overbodige belasting van een te klein aantal werkwoorden en een daaruit voortvloeiende vertraging van de gedachtenloop.
- 41   Het tekort aan besteedbaar budget in deze huishoudens leidt tot het uitblijven van de aanschaf van duurzame gebruiksartikelen.

II

Lees onderstaande tekst door op nominalisering. Probeer onder woorden te brengen wat hier het stilistisch effect is van deze constructie. Het is het eerste gedeelte van een cursiefje van S. Carmiggelt:

Raampjessluiser

Indien ik een nieuwe psychologische typologie zou moeten ontwerpen, ruimde ik een belangrijke plaats in voor de zogenaamde raampjessluiser. Hij is een overal ter wereld voorkomende gesel der mensheid en hij opereert bij warm weer in elk openbaar middel van vervoer.

- 5   Met doelgerichte pas treedt hij een treincoupé vol heerlijk transpirerende reizigers binnen, sluit het venster en gaat polemisch zitten. Dit is, wat men bij schakers noemt, zijn klassieke opening. Hij wacht nu grimmig op een tegenzet.

- 10   Of er een tegenzet komt, hangt af van het soortelijk gewicht der andere in de coupé aanwezige karakters. De meeste mensen zijn tegen een raampjessluiser niet opgewassen. Zij weten uit ervaring dat hij eindeloos zal strijden tegen heropening van het venster en hebben daarvan reeds bij voorbaat zo'n diepe walging dat zij liever puffend berusten. Wel gaan zij de raampjessluiser gezamenlijk zitten haten, een onbewijsbare activiteit,

- 15 die gelijk op het in oosterse landen zo gevreesde doodwensen. Hoewel dit gezamenlijk haten een geweldige hoeveelheid smetstof in de coupé op-hoopt, helpt het niet. Raampjessluiters zijn namelijk geestelijk van graniet en blijven ook in een nimbus van bijna gematerialiseerde verachting on-gebroken lezen in een misselijk boek.

III

De onderstaande passage vormde de inleiding van een tekst (in een *Intermediair*-jaarboek) waarin sollicitanten opgeroepen werden voor ambtelijke functies op provinciaal niveau.

Lees deze passage door en spoor de problematische nominalisering op. Geef aan *waarom* je die gevallen problematisch vindt en andere niet; signaleer bij de problematische gevallen ook eventuele begeleidende stijlfiguren. Hoe kun je de tekst op de door jou problematisch bevonden plaatsen verbeteren?

De Provincies

De provincie staat als overheidsorgaan tussen het rijk en de gemeenten. Zij kent drie bestuursorganen: provinciale staten - te vergelijken met de gemeenteraad, het college van gedeputeerde staten - te vergelijken met het college van burgemeester en wethouders en de commissaris der koningin - te vergelijken met de burgemeester.

- De provinciale besturen hebben in het algemeen minder bekendheid genoten dan de rijksoverheid en de gemeentebesturen maar de voorgenomen reorganisatie van het binnenlands bestuur heeft de provincies thans in het brandpunt van de belangstelling geplaatst. Zij vervullen belangrijke taken van zeer uiteenlopende aard, waaraan in de toekomst waarschijnlijk nog uitbreiding zal worden gegeven. Belangrijke onderwerpen van provinciale zorg zijn bijvoorbeeld de waterstaat (waaronder aanleg en onderhoud van provinciale wegen en vaarwegen, toezicht op waterschappen), verkeerszaken, de ruimtelijke ordening (waaronder streekplannen en recreatieplannen), volkshuisvesting, milieubescherming (hygiëne van water, bodem en lucht), recreatie, gezondheidszorg, maatschappelijke zorg, onderwijszaken en studiebeurzen, sport, jeugdwerk en cultuur zoals muziek, toneel, bibliotheekwerk, monumentenzorg, economische aangelegenheden, organisatie van het openbaar bestuur enz.. Voorts houdt de provincie zich bezig met het verlenen van medewerking aan de uitvoering van talrijke wetten en rijksregelingen en heeft ze het toezicht op de gemeentebesturen, waaronder de financiën van de gemeenten. Als een belangrijke taak moet ook worden beschouwd de beslissing in administratieve geschillen. Al deze en andere taken worden in onderlinge samenwerking in hoofdzaak door drie provinciale diensten verricht: de provinciale griffie, de provinciale waterstaat en de provinciale planologische dienst.

IV

De volgende zinnen zijn afkomstig uit de eerste versie van een beoordelingsrapport over een onderzoeksvoorstel; aan de orde is de zogenoemde hoofdvraag van het onderzoek. Wijs een onhandigheid aan in de formuleringen en geef een herschrijving waarbij deze onhandigheid wordt vermeden.

- 42   Hieruit concludeer ik dat de hoofdvraag van dit onderzoek niet te ruim is. En een te beperkt onderzoek is volgens mij ook niet het geval.

Behandel ook zin 43 op deze manier.

- 43   Deze actie maakte de groep terroristen tot een voor de wereldgeschiedenis onvergetelijke groep mensen.

V

Lees onderstaande tekst door. Het is de eerste bladzijde van een verslag van onderzoek naar wat genoemd wordt de kwantitatieve vraag op de arbeidsmarkt bij de metaal- en elektrotechnische industrie.

- a. Analyseer het tweede gedeelte van deze tekst (dus vanaf *Alvorens een of meerdere onderzoeken...*) op het gebruik van attributieve constructies, en, meer in het algemeen, op het gebruik van de naamwoordstijl. In welke gevallen heb je kritiek? Waarom?
- b. Herschrijf dit tweede gedeelte, zodanig dat je aan jouw kritiek tegemoet komt. Daarbij mag de tekst natuurlijk ook op andere punten veranderd worden.

1.   *INLEIDING*

1.1.   *Inleiding*

- Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt zijn niet altijd even goed op elkaar afgestemd. Tegelijkertijd doen zich op de arbeidsmarkt ontwikkelingen voor die aan elkaar tegengesteld lijken. Zo is er sprake van een grote werkloosheid en toch zijn er vele vacatures die door werkgevers als moeilijk vervulbaar worden gezien. In Nederland stonden in januari 1987 700.000 werklozen geregistreerd bij arbeidsbureaus; op hetzelfde moment waren er volgens het CBS circa 70.000 vacatures, waarvan ongeveer 45% als moeilijk vervulbaar werd gekwalificeerd.

10 Er is dus sprake van frictie tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt in de metaal- en elektrotechnische industrie.

Gezien deze frictie en de wens hierop nader zicht te krijgen, besloot de Raad van Overleg in de Metaal-industrie (ROM) hiernaar onderzoek te verrichten.

15 Alvorens een of meerdere onderzoeken te starten wenste de ROM een exact overzicht van de ervaren knelpunten in de metaal- en elektrotechnische industrie. De ROM heeft vervolgens in februari 1987 aan de Stichting Research voor Beleid opdracht verstrekt tot het verrichten van een programmeringsstudie naar de knelpunten op de arbeidsmarkt, informatiebehoefte, onderzoeksvragen en prioriteiten van de sociale partners in de
20 ROM.

De uitkomst van dit onderzoek wees op een diverse behoefte aan informatievoorziening, zoals informatie over het image van de metaal-elektrotechnische industrie als bedrijfstak, de arbeidsmarkt en informatie over de gebruikte instrumentaria bij arbeidsmarktbeleid op bedrijfstakniveau.
25

Binnen de ROM bleek de hoogste prioriteit te worden gegeven aan de informatievoorziening met betrekking tot vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.